

Kielemme käytäntö

Genevenjärvi vai Genevejärvi?

Paikannimen määräiteosa on yleensä nominatiivissa tai genetiivissä, mutta kummassa, ei ole itsestään selvää. Kun pitää kirjoittaa sen Lapissa lainehtivan järven nimi, joka laulun mukaan »niin syvä on kuin pitkäkin», tai Kiimingin läpi juoksevan joen nimi, niin moni tarttuu lähdeteokseen varmistuakseen, että järvennimi on *Inarijärvi* tai pelkkä *Inari* ja joennimi taas *Kiiminginjoki*. *Aurajoki*, *Simojoki*, *Iijoki*, *Kemijoki*, *Virojoki* ja toisaalta *Tornionjoki*, *Muonionjoki*, *Lapuanjoki*, *Kokemäenjoki*, *Mäntsälänjoki* tuskin arveluttavat, kuten eivät *Vanajavesi* ja *Leivonvesikään*. Käytäntö on vakiinnuttanut epäloogisiin uomiinsa vuosisatojen kuluessa valtaosan omista nimistämme. Joissakin tapauksissa yleiskielinen vakiintuminen käy vitkaan, kuten esimerkiksi *Kiiminginjoen* nimessä; siitä paikallinen väestö on käyttänyt ja käyttänee yhä myös *Kiiminkijoki*-asua. Omia nimiä ei opita systeeminä vaan erikseen mikä nominatiivi-, mikä genetiivialkuisena.

Määriteosan sijamuodon vakiintumattomuus on tullut varsinaiseksi ongelmaksi silloin, kun ulkomaisia paikannimiä on pitänyt joukoittain kirjoittaa suomalaisiin karttoihin tai tietoteoksiin. Kun maamme omat nimet eivät ole puserrettavissa loogisten sääntöjen rajoihin, ei niistä ole hevin saatavissa ratkaisua ulkomaisten nimien käyttöpulmiin. Muiden maiden omakielisistä nimistä ei liioin aina voi päätellä, onko kyseessä nominatiivi- vai genetiivimäärite.

Perusnäkökohdat

Periaatteellisesti oikeana lähtökohtana on pidettävä ensiksikin sitä, että suomalaistettuja ulkomaisia nimiä käsitellään samojen oikeinkirjoitussääntöjen mukaan kuin omia paikannimiämme, ja toiseksi sitä, että suomalaistettujen nimien tulee olla rakenteeltaan sopusoinnussa omien paikannimiemme rakenteiden kanssa. Esimerkit valaiskoot asiaa: *Ussurjoki* kuten *Iijoki*, ei *Ussur-joki*, *Punainenmeri*, ei *Punainen meri*, *Uusi-Seelanti* kuten *Iso-Syöte*, ei *Uusi Seelanti*, ja edelleen *Kirgiisiaro* tai *Kirgiisienaro*, ei *Kirgiisien aro*, *Britteinsaaret*, ei *Brittein saaret*. Näitä vastaavia kotimaisia nimiä ovat esim. *Auttoistenjoki* Padasjoella, *Hoikkainvuori* ja *Piikoinrasi* Michikkälässä.

Poikkeusten pitäisi jäädä harvoiksi ja perustelluiksi, esim. yhdysmerkitön *Latinalainen Amerikka*, jossa määritteenä on epätavallisen raskas viisitavuinen taipuva adjektiivi. Poikkeuksia olisi pyrittävä vähentämään: voitaisiinko vähitellen ruveta puhumaan *Latinalais-Amerikasta* ja luopua *Latinalaisen Amerikan* käyttämisestä?

Sopiiko nimen perusosan luku kriteeriksi?

Kun tarkastellaan ulkomaisten paikannimien määräiteosan sijan, nominatiivin tai genetiivin, määräytymistä, on aluksi tutkiskeltava, vaikuttaako asiaan paikan lajia ilmaisevan perusosan yksiköllisyys tai monikollisuus, siis se, onko nimen loppu *-saari* vai *-saaret*, *-vuori* vai *-vuoret* jne. Sellaista

Kielemme käytäntö

erontekoa on ehdotettu ja toteutettukin joissakin uudehkoissa kartastoissa ja haku-teoksissa: monikolliseen perusosaan *-saaret*, *-vuoret* liittyvä määräite on ehdotettu nominatiiviseksi. Se kuvastuu jossain määrin myös Terran paikannumeron (81: 2/1969) nimiluettelossa, jota laadittaessa käytettiin paljon aikaa monien periaatteiden ja yksityistapausten selvitykseen mutta jotkin kysymykset jäivät auki. Tämä kuului ratkaisematta jääneisiin.

Omien yksiköllisen tai monikollisen perusosan sisältävien paikannimien tarkastelu osoittaa, ettei perusosan luku vaikuta määriteosan nominatiivisuuteen tai genetiivisyyteen. Nimitoimiston paikannimikokoelmissa on runsaasti esimerkkejä sekä yksiköllisistä että monikollisista nimistä, joiden määriteosa on milloin nominatiivissa, milloin genetiivissä. Näytteeksi sopii pieni valikoima *Häme*-nimistä: *Hämeensaari* Hämeenlinna, Kangasniemi, Karttula, *Hämeensaaret* Pertunmaa, Pielavesi, Vehmersalmi, *Hämeenlampi* Kuivaniemi, *Hämeenlammit* Haukipudas, *Hämejärvi* Längelmäki, *Hämelampi* Suistamo. Muita nimiä: *Pyykkikalliot* Ikaalinen, Ruovesi, Michikkälä, *Pyykkikallio* Asikkala, Hartola, Kirvu, *Pyykinmäki* Hartola, Hausjärvi, Juva, *Sirkkavuoret* Rautalampi, *Sirkkavuori* Lemi, Kuru, Kuhmoinen, *Sirkanmäet* Kirvu, *Sirkanmäki* Rautjärvi, *Sirkkamäki* Hankasalmi.

Paikanlajia ilmaisevan perusosan luku vastaa milloin tarkemmin, milloin summattaisemmin nimeäjän tai nimenkäyttäjähäyhteisön käsitystä itse kohteesta, siis siitä, onko nimettävänä lampien ryhmä tai hahmottavatko kielenpuhujat mäen tai vuoren yhdeksi laajaksi maankohoumaksiksi vai erillisten kohoumien ryhmäksi. Paikan todellinen moniosaisuus tai yksiosaisuus ei näy vaikuttavan niihin semanttisiin tai morfologisiin keinoihin, joilla paikka on sen nimessä tarkennettu, ts. jotka saavat ilmauksensa nimen määriteosassa.

Paikan lajistako ratkaisu?

Voitaisiinko sitten perusosana käytetystä sanasta, *-joki*, *-järvi* tai *-järvet*, *-meri*, *-saari*

tai *-saaret*, *-salmi* jne., päättää, onko määriteosa nominatiivissa vai genetiivissä? Tätäkin ratkaisua on yritetty soveltaa käytäntöön. Jako on ehdotettu tehtäväksi niin, että *-joki*, *-järvi*, *-saaret*, *-sola* ja *-vuori*, *-vuoret* -loppua edeltää nominatiivi, *-laakso*, *-lahti*, *-meri*, *-niemi*, *-saari*, *-salmi*, *-virta* ja *-vuono* -loppua genetiivi. Kyseessä on mekaaninen sääntö, jota on helppo toteuttaa teoreettisesti. Mutta todelliseen kieleen näin tuotettuja nimiasuja ei ole oikein omaksuttu. Niitä on oudoksuttu.

Vierastaminen on johtunut varmasti osin siitä, että jotkin vanhastaan tutut nimiasut ovat säännön johdosta muuttuneet: esim. *Genevenjärvi* on joutunut *järvi*-loppunsa vuoksi nominatiivialkuisten ryhmään ja kirjoitettu Genevejärvi. Osin vierastamisen syynä on ollut se, että valtatyyppi on vaihtunut harvinaisempaan, esim. silloin kun *Victorianjärvi* on kirjoitettu Victoriajärveksi, jolloin henkilönnimimäärite on muuttunut meillä tavallisesta genetiivistä suhteellisen harvinaiseksi nominatiiviksi. Onnistuneelta ratkaisu ei ole tuntunut liioin silloin, kun samamääritteiset, usein samaan paikalliseen nimesikermään kuuluvat nimet joutuvat perusosan takia eri ryhmiin. Esim. *Sundasaaret* mutta meren ja salmen nimessä genetiivi Sundanmeri, Sundansalmi; *Cookinsalmi* mutta saarten nimessä Cooksaaret.

Nimitoimistossa on tarkasteltu määriteosan nominatiivisuutta tai genetiivisyyttä 11 pitäjän — Nurmijärven, Michikkälän, Kankaanpään, Jämsän, Rääkkylän, Vähänkyrön, Soinin, Vehmersalmen, Kestilän, Taivalkosken ja Pelkosenniemen — aineiston perusteella *-joki*, *-järvi* ~ *-vesi*, *-vuori* ~ *-mäki* ~ *-vaara*, *-laakso*, *-lahti*, *-niemi*, *-saari*, *-salmi*, *-virta* -loppuisissa ja vastaavissa monikollisissa nimissä. Lisäksi katsastettiin vanhan Suomenmaa-teoksen hakemistosta aakkosväliltä A—K *-joki*, *-järvi* ~ *-vesi*, *-saari*, *-vuori* ja vastaavat monikolliset nimet. Tarkastelu tehtiin mekaanisesti, kuten ulkomaisia nimiäkin käsitellessä useimmiten joudutaan tekemään. Määriteosan laatuun, esim. appellatiivisuuteen tai lukuun, ei siis kiinnitetty huomiota. Nominatiivialkuisiin laskettiin har-

Kielemme käytäntö

vat casus componens -tapaukset, esim. *Lehmilaakso*, *Korhosjärvi*, ja loppuheittoiset nimiasut kuten *Valkjärvi*, *Sääksjärvi*. Viimeksi mainituista jotkin voivat olla alun perin genetiivimääritteisiäkin, mutta kokonaiskuvaan niiden määrä otoksessa ei riitä vaikuttamaan.

-*joki*-loppuisia nimiä oli aineistossa 980, niistä nominatiivialkuisia (nom.) 600, genetiivialkuisia (gen.) 380; -*järvi* ja -*vesi*-nimiä yhteensä 3 120, nom. 2 490, gen. 630; -*vuori*, -*mäki* ja -*vaara*-nimiä yhteensä 4 380, nom. 2 880, gen. 1 500; -*la(a)kso*-nimiä 66, nom. 44, gen. 22; -*lahti*-nimiä 1 150, nom. 760, gen. 390; -*niemi*-nimiä 1 420, nom. 1 030, gen. 390; -*saari*, -*saaret*-nimiä 1 820, nom. 1 400, gen. 430; -*salmi*-nimiä 230, nom. 140, gen. 90; -*virta*-nimiä 10, nom. 6, gen. 4.

Suomalaisen nimistön perusteella voidaan todeta, että perusosana oleva sana ei määrää määritteen sijaa: jokaiseen perusosaan liittyy sekä nominatiivi- että genetiivimääritteitä. Jokaiseen perusosaan tässä aineistossa liittyy useimmin nominatiivimäärite. -*laakso* ja -*virta*-nimiä on kuitenkin liian vähän asian varmistamiseksi. Kaikissa muissa mutta varsinkin -*järvi*, -*vuori*, -*lahti*, -*niemi*-nimissä ero on suuri nominatiivin hyväksi. Kuitenkaan genetiivialkuisia nimiä ei voi pitää näissäkään ryhmissä harvinaisina.

Vastaavanlaisten ulkomaisten paikannimien nominatiivi- ja genetiivialkuisuuden tarkastelu esim. Terran (81: 2/1969) materiaalin perusteella antaa tulokseksi monella tapaa kirjavan kuvan. Terran nimiartikkeleihin sisältyy lähinnä tällä vuosisadalla suomalaisissa tieto- ja hakuteoksissa käytettyjä nimiasuja. Eriloppuisien nimien määrän vertailulle ei materiaali anna pohjaa. Ylimalkaan voi sanoa, että vuosisadan alusta lähtien ovat genetiivialkuiset nimiasut vähä vähältä lisääntyneet nominatiivialkuisen kustannuksella. Terran paikannimiumeron jälkeisissä, siis 70- ja 80-luvulla ilmestyneissä hakuteoksissa ja maailmankartastoissa on pitkälti noudatettu sivulla 154 mainittua mekaanista sääntöä määritteen sijan valinnassa. Yleiseen käyttöön kieli ei ole tätä menette-

lyä omaksunut, kuten edellä jo todettiin. Samassakin lehtiartikkelissa nimen asu saattaa vaihdella.

Onko määriteosan laji ratkaisun avain?

Paikannimen perusosasta ei siis voi päätellä määritteen sijaa. Paikan tarkentamiseksi valitulla määritteellä sen sijaan on osuutensa sijan määräytymisessä, mutta ei taaskaan sillä tavalla mekaanisesti, että tiedossa olevista sana-aineksista aina syntyisi tietty nimiasu. Vaikka tiedettäisiinkin, että jonkin *saaren* määriteosana on esim. sana *hirvi*, *jylhä*, *Huumonon* tai *Antti*, ei sittenkään tiedettäisi, olisiko kyseisen saaren todellinen nimi *Hirvisaari* vai *Hirvensaari*, *Jylhäsaari* vai *Jylhänsaari*, *Huumossaari* vai *Huumosensaari*, *Antinsaari* vai *Anttisaari*.

Tutkimuksen asia on selvittää, miksi missäkin yksityistapauksessa nimen asu on sellainen kuin se on. Käytännön nimistönhuollossa taas oman maan nimet pyritään ottamaan julkikäyttöön siinä asussa, joka on paikkakunnalla vakiintunut. *Hirvensaarta* ei pakoteta *Hirvisaareksi* mutta ei myöskään *Anttisaarta* *Antinsaareksi*.

Suosituksukset

Miten sitten ulkomaisten paikannimien vakiinnuttamista suomen kielessä voitaisiin edistää? Kuuden seuraavan suosituksen noudattaminen poistaisi ainakin osan horjumiseen johtavista syistä ja yhdenmukaistaisi ja yksinkertaistaisi määritteen sijan valintaa.

1. Jos ulkomaiseen nimeen ei kuulu paikannimilajia ilmaisevaa perusosaa, sitä ei suomessakaan lisätä ilman erityistä syytä. Siis suositaan tyyppiä *Thames*, *Amazon*; *Balhas*, *Mälaren*, *Njassa*; *Kuola*, *Florida*, *Jukatán*; *Azorit*, *Bermuda*; *Andit*, *Tatra*.

Jos perusosa on jossain tekstiyhteydessä välttämätön, määriteosa liitetään siihen samoin kuin vastaavissa omissa paikannimissä: *Thamesjoki*, *Balhasjärvi*, *Bermuda-saaret*, *Kuolan niemimaa*, vrt. *Inari* eli *Inari-*

Kielemme käytäntö

järvi, Kymi eli Kymijoki.

2. Kaikkia sellaisiakaan ulkomaisia nimiä, joihin kuuluu paikan lajia ilmaiseva perusosa, ei ole tarpeen pyrkiä suomentamaan, vaan niitä voidaan käyttää sitaattilainoina, esim. *Osumi-Kaikyo, Rio Magdalena, Madre de Dios* kuten vanhastaan on käytetty esim. nimiä *Erzgebirge, Sierra Nevada, Mont Blanc*. Paikan lajia koskeva tieto välittyy yleensä tekstiyhteydestä, tai sen voi ainakin sisällyttää tekstiin.

3. Jos ulkomaisella nimellä on suomalaisistettu asu, sen oikeinkirjoituksessa (osien yhteen ja erilleen kirjoittamisessa) noudatetaan, mikäli mahdollista, samoja sääntöjä kuin omien nimien kirjoittamisessa. Esim. *Luulajanjoki, Mosambikinsalmi, Prinssi Edwardin saari*.

4. Vakiintuneet, ts. yleisesti tunnetut nimiasut säilytetään ennallaan. Siis ei pakoteta vakiintuneita nimiä yhdenmukaisuutta vaatiin niihin yleisiin normaalistamissääntöihin, joita annetaan ohjeiksi uusien vieraiden nimien suomalaistamiseen. Tämän mukaan hyväksytään esim. *Gardajärvi* ja *Sandwichsaaret* vaatimatta Gardanjärveä Gardan kaupungin takia (vrt. Genevenjärvi) tai Sandwichinsaaria lordi Sandwichin nimen takia (vrt. Cookinsaaret).

5. Samaan nimisikermään kuuluvissa samamääritteisissä nimissä pyritään käyttämään samaa määritteen sijaa: *Sulumeri, Sulusaaret* (ei Sulunmeri, Sulusaaret), *Sundameri, Sundasaaret, Sundasalmi* (ei Sundameri, Sundasaaret, Sundansalmi).

6. Ulkomaisen paikannimen yksiosaisen määriteosa on nominatiivissa, ellei jokin seikka erityisesti vaadi genetiiviä. Genetiivissä määriteosa on, jos se on 1) helppotunnisteinen henkilönnimi tai 2) helppotunnisteinen lähiseudun paikannimi. — Kaksiosainen määriteosa on yleensä genetiivissä.

Nämä suositukset merkitsevät nominatiivin lievää suosimista, ja ne ovat perusteltavissa siksi, että silloin vältetään vieraan sana-aineksen taivuttaminen ja säilytetään nimiasu lähempänä lähtömuotoaan. Haittapuolena menettelyssä on toisinaan vaikeiden konsonanttikasumiin muodostu-

minen. Muutama esimerkki suosituksen soveltamisesta: *Albanojärvi, Saroslahti, Sundameri, Buruniemi; Cookinsaaret, Bismarckinsaaret, Salomonsaaret, MacKinleynvuori; Pärnunjoki, Obinlahti, Balinsalmi, Joonianmeri*.

Kaksiosaiset määritteet suositetaan genetiivisiksi, jolloin vältetään hankalat yhdysmerkkitaupaukset, siis *Kuria Muriansaaret, Saint Lawrence'n joki, La Pérousen salmi, Flying Fishin niemi*.

24. marraskuuta 1980 suomen kielen lautakunta päätti hyväksyä edellä esitetyt suositukset. Samalla se hyväksyi suositettavaksi ohjeeksi, että vakiintuneita luontonimiä ei ilman erityistä syytä vaihdeta uusiin, varsinkaan jos uuden nimen pysyvyys on epävarmaa. Lautakunta piti turhana esim. sellaista muutosta kuin *Edwardinjärvi* > *Amininjärvi*.

EEVA MARIA NÄRHI